

СЕНС ЯК СИСТЕМОТВІРНИЙ ЧИННИК КОПІНГ – ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ В ОБСТАВИНАХ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

MEANINGS AS A SYSTEMIC FACTOR OF PERSONALITY'S COPING BEHAVIOR IN LIFE CIRCUMSTANCES

Проблема особистісної суб'єктності, розглянута в термінах соціального буття індивіда, спонукає до з'ясування питань, відповіді на які вказують на смислову організацію його життєдіяльності, навіть за умови загострення обставин, викликаними чи природними катастрофами, чи соціальними потрясіннями. Ці обставини вимагають від індивіда прийняття екзистенційного рішення з опорою на відповідні психологічні поведінкові патерни, які є екстерналізацією життєвого принципу, розташованого навколо ідеї власної суб'єктності переживання змістовності буття з опорою на різні моделі самовідчуття та відповідного їм поведінкового праксису, що особливо важливо у кризові періоди суспільного життя, які вимагають від особи певної модифікації особистісних та діяльнісних функцій для того, щоб забезпечити їй необхідний рівень особистого благополуччя. Наголошується на значущості діалектики відношення суб'єкта та об'єкта, що вибудовується в руслі вирішення діалектичних протиріч, у поведінковому плані представлених у формі владнальної поведінки при відповідному наголосі копінгового стилю, індивідуальне аранжування якого визначається суб'єктивним трактуванням особистісного сенсу, що загалом висловлює смисл соціального буття з орієнтацією на індивідне самозбереження та на особистісно-діялісне самоствердження за рахунок пристосування до нових реалій, продиктованих соціальними обставинами особливо на ринку праці відповідно моделюванню ситуації, її перевірку у конкретних діях, виконуваних з опорою на контекст розв'язуваної задачі. Зіставивши поняття сенсу та ідеалу, висновуємо про те, що сенс є проекцією уявлення про належне на ті сфери індивідуального буття, які визначають суб'єктивну сутність індивіда і спонукають його до вибору владнального стилю, тим самим наголошуючи на особливості своєї особистісної суб'єктності.

Ключові слова: сенс, буття, особистість, суб'єкт-об'єктні відношення, суб'єктність, копінг-поведінка.

The problem of personal subjectivity, considered in terms of the social existence of an individual, prompts the clarification of questions, the answers to which indicate the semantic organization of his life, even under the condition of aggravation of circumstances caused by natural disasters or social upheavals. These circumstances require the individual to make an existential decision based on appropriate psychological behavioral patterns, which are an externalization of the life principle located around the idea of one's own subjectivity of experiencing the meaningfulness of being based on various models of self-perception and the corresponding behavioral praxis, which is especially important in crisis periods of social life, which require a person to make a certain modification of personal and activity functions in order to provide him with the necessary level of personal well-being. The importance of the dialectic of the subject-object relationship is emphasized, which is built in the direction of resolving dialectical contradictions, behaviorally represented in the form of domineering behavior with a corresponding emphasis on the coping style, the individual arrangement of which is determined by the subjective interpretation of the personal meaning, which generally expresses the meaning of social existence with an orientation towards individual self-preservation and personal and active self-affirmation through adaptation to new realities dictated by social circumstances, especially in the labor market, in accordance with the modeling of the situation, its verification in specific actions performed based on the context of the problem being solved. Comparing the concepts of meaning and ideal, we conclude that meaning is a projection of the idea of what is proper onto those spheres of individual existence that determine the subjective essence of the individual and encourage him to choose a domineering style, thereby emphasizing the peculiarities of his personal subjectivity.

Key words: meaning, being, personality, subject-object relations, subjectivity, coping behavior.

УДК 159.923.2
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.74.49>
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Саржинський Р.Р.

аспірант кафедри педагогіки та психології
Міжнародний гуманітарний університет

Вступ. Якщо виходити з того, що найбільш за-
ребуваним поняттям сучасної психології є поняття
особистості [3], яке, по суті, містить у собі все те,
з чим наповнена соціальна дійсність, яка, пред'яв-
ляючи до індивіда свої екзистенційні вимоги, фор-
мує в нього відповідні психологічні механізми, що
є запорукою його існування і як живої істоти, і як
учасники соціальних процесів, завдяки яким його
життя наповнюється змістом. Вважаючи пережи-
вання змістовності буття [1, 2, 4, 14], що сягає сен-
сів власної життєдіяльності у контексті соціальних
відносин суспільства взагалі і даного ареалу, зокре-
ма, стрижнем суб'єктності індивіда, ми тим самим
наголошуємо на важливості того, до чого індивід
приходить у процесі соціалізації і стає більш-менш

таким, яким є всі навколо, перебуваючи також під
впливом трансформування смислів.

Вважаючи основний парадигмою життєздійснен-
ня прагматику сенсоутворення у межах соціальних
обставин, ми маємо особливо відзначити значи-
мість трактування поняття сенс, щоб з'ясувати на-
прями аналізу того, із чим пов'язується буттєва
присутність індивіда у житті.

Мета статті полягає в змістовному аналізі про-
цесуального становлення в індивіда його особистої
суб'єктності.

Виклад основного матеріалу дослідження.
Вже сам факт існування різних варіантів соціально-
го простору, звернених до індивіда проявами різної
модальності, формує різні моделі самовідчуття та

відповідного їм поведінкового праксису, у своїй цілісності відтворюючого цілісність буттєвої матерії, вказує на важливість зваженого трактування цього поняття.

Воно є сконцентрованою описовою характеристикою загальної спрямованості особистості [10], висловлює ступінь задоволеності якістю життя [16], є опосередкованою характеристикою суспільно-історичного періоду, в якому людина проживає [8, с. 223]. Особливо гостро ідея сенсу відчувається індивідом у кризові періоди суспільного життя [5].

Він виглядає як завдання, виконання якого потребує відповідних зусиль [7, с. 94] та пов'язано з ідеєю підвищення особистої відповідальності [12].

Явище, що позначається поняттям сенсу, співвідноситься з ідеєю об'єктивації її сутнісних сил [14, с. 155], пов'язаною з усвідомленням особистістю свого «Я» [11, с. 111]. Перебуваючи в соціумному оточенні, індивід, уподібнюючись у певній мірі йому, індивід змінює і своє ставлення до нього.

Вважаючи явище уподібнення та його практикування у відносинах з оточенням як основи того, що з певною ґрунтовністю описано в теорії соціального наuczіння, прагненням до досягнення деякої спільної квазі-суб'єктності, ми отримуємо можливість судити про те, що порушення такої подібності, коли індивід стає до певної міри не таким, як всі, призводить одночасно до зміни його самосприйняття і, отже, до переживання його відчуженості від оточення як такого.

Розмірковуючи в такому ключі, ми необхідним чином приходимо до судження про присутність у психологічному статусі індивіда потягу до переживання сталості, з одного боку, а з іншого, до неусвідомлюваного бажання урізноманітнити цю сталість шляхом знаходження в ньому додаткових ознак, що надають цьому постійному відчуття новизни. Проте, потяг до сталості має переваги, оскільки забезпечує перебування у певному сенсі в зоні передбачуваності і, отже, психологічного комфорту.

Наведене хоч і ескізно, але все ж таки в основних рисах відображає психологічний стан індивіда, що відправляє свої щоденні соціумні функції, виконання яких він не лише привчений у процесі соціалізації, а й є автором відповідних індивідуальних модифікацій до них, чим він, власне, і пишається як проявами своїх власних здібностей.

У руслі розглянутої нами проблеми особливо виразно виявляє себе питання про професійну діяльність, яка, з одного боку, є засобом забезпечення матеріального добробуту як джерело отримання доходу, а з іншого – як спосіб самореалізації себе як особистості.

Звичайно, будь-які зміни, які зачіпають цей надзвичайно важливий аспект життєдіяльності, не проходять безслідно. Особливо це стосується випадків, пов'язаних із втратою можливості працювати з тієї чи іншої причини за фахом, або взагалі, заробляючи собі на прожиття. У принципі, всі події, які відбуваються навколо індивіда, будучи не тільки змістом доквілля його проживання, а й смисловою

характеристикою його суб'єктності, що визначає зрештою психологічну сутність його особистості, не тільки встановлюють функціональну діалектику його буття, а й визначають напрям і зміст його розвитку і як діяльного індивіда, і як інтерактивної істоти, що усвідомлює себе як частину конкретного соціуму та системи міжособистісних відносин.

Все викладене вище, якщо абстрагуватися від ряду деяких уможлядних конструктів, дає можливість подивитися на те, що відбувається з кожним конкретним індивідом як на деякий узагальнений опис життєдіяльності, в якій основним інтернальним питанням, що виникає у будь-якого та кожного, є питання про власне самоствердження як живого та діяльного суб'єкта, що, власне, і визначає те, що теоретична думка визначає як сенс.

Слідуючи ідеї сенсу, ми необхідним чином приходимо до судження про процес сенсоутворення як основу не тільки соціумного, а й біологічного буття. І це означає, що зазіхання з боку обставин на діяльнісний (функціональний) бік життєдіяльності індивіда неминуче позначається тією чи іншою мірою також на організмичних аспектах його життя.

Вважаючи, що будь-які зміни в навколишній обстановці, особливо в тих аспектах, які торкаються сенсовизначальних аспектів особистого існування, не можуть не впливати на мобілізацію особистісних ресурсів для того, щоб забезпечити індивідуальне виживання за обставин, що склалися, ми повинні особливу увагу звернути на психологічні механізми, за допомогою яких індивід приходить до вирішення цієї проблеми.

Якщо звернутися до даних щодо уявлень громадян країни щодо умов, які забезпечують досить прийнятне соціумне існування [15, с. 274], та здатності «вбудовуватися в нові соціально-економічні реалії, а й набувати нових навичок для використання на робочому місці», що супроводжується «масовим переходом до оцифрованої праці» і необхідністю освоєння цифрових компетенцій [15, с. 275], що передбачає наявність відповідного базового рівня цифрових навичок, то, природно, все сказане щодо діяльнісної успішності індивіда та її флексибельності як відповідь на зміни ринку праці, починає «обростати» додатковими умовами за схемою «якщо..., то...», що значно ускладнює діяльнісну побудову соціумного буття.

Природно вважати, що зміни в діяльнісній сфері, що відбуваються як наслідок власного волевиявлення і як наслідок різкої зміни життєвих умов аж до катастрофічних розрізняються за емоційним «ставленнєвим» тлом, що ставить перед індивідом завдання різного плану – завдання професійного зростання та досягнення вищого рівня діяльнісної і, отже, соціумної самореалізації або завдання елементарного соціумного існування шляхом пристосування до жорстких життєвих умов.

Вже сам факт присутності таких задачних відмінностей формує не лише відповідні життєві установки, а й різні концепти самоставлення, в основу яких покладено суб'єктний концепт доквілля.

Якщо до сказаного додати ще судження про прагнення до самозбереження як індивіда та самоствердження як особистості, то, природно, сенс як системоутворювальна основа особистості у кожному конкретному випадку задає відповідний «пошуковий» напрям змістовної реалізації функціональної активності у просторі життєдіяльності.

Всі наші міркування підводять нас до думки про те, що сутнісна активність індивіда, що здійснюється в його буттєвому просторі, виконується за принципом вирішення діалектичних протиріч, що реалізується в руслі окремих смислових установок, розташованих навколо ідеї власного біосоціального існування як конкретизації сенсу як такого.

Вважаючи сенс ментальним відображенням суб'єкта як осередку функціонально-діяльнісної психічної системи індивіда, ми всі його зовнішні прояви виявляємо в тих чи інших функціональних системах, спрямованих на отримання результату, що в кожному окремому випадку конкретизують той чи інший аспект загального сенсу як окрему функцію цілісної системи.

Зазначене дає нам можливість не лише вважати поняття сенсу певною мірою тотожним поняттю суб'єкта, а й, звернувшись до будови останнього, отримати досить виразний опис не загально філософських, а психологічних характеристик сенсу як такого.

Будучи керованими такою перспективою, ми повинні, щоб не заплутатися у різноманітності всього того, що може і що робить людина у своїй життєдіяльності, обмежити простір пошуку більш загальними функціями, здійснюваними індивідом при зіткненні з перешкодами загалом, що позначається поняттям копінг-поведінки яка, як правило, є відповіддю на ситуацію, залежить від особистісних властивостей діяча і виконується за допомогою суб'єктних функцій [9, с. 27].

Звернувшись до системних характеристик копінг-поведінки, наведених у [9, с. 27], а саме у вигляді посилання на когнітивну оцінку ситуації (R. S. Lazarus, S. Folkman, 1984), особистісні риси індивіда (C.S. Carver, M.F. Scheier, J.K. Weintraub, 1989) та вибір копінг-стратегії (N. Bolger, A. Zuckerman, 1995), ми можемо не просто вказати на її залежність від безпосереднього соціального середовища, контексту взаємодії (соціальна, групова, міжособистісна), інтерактивних взаємовідносин, особистісних форм поведінки, поведінкових патернів, а також на явища моделювання ситуації, апробування мети дією, зміну схем поведінки з опорою на імпліцитний контекст, вербально-прагматична поведінку та самопрезентація, а наголосити на її постійному зв'язку з явищами сенсоутворення, які, виконуючи функцію, що відстежує, забезпечують підтримку особистісної стабільності індивіда.

Сказане дає можливість вважати, що сенс як такий є динамічним утворенням, який знаходиться у постійному зв'язку з процесами життєдіяльності індивіда, забезпечуючи йому його суб'єктну орієнтованість у безперервному потоці подій, у яких він

має брати участь, будучи неодмінною частиною соціумних обставин.

Підкреслюючи діяльний зв'язок індивіда із зовнішніми обставинами, що зачіпають не тільки його практичні інтереси, а й його інтервальну сутність, що відбувається в площині владнальної поведінки, ми цим вказуємо на процесуальну сутність категорії сенсу, яка у даному разі постає у розрізі зазначених вище понять, демонструючи цим свою будову.

Якщо розглядати поняття сенсу у його розумінні Франклом, як екзистенційний феномен, що виявляє себе у відповідних буттєвих ситуаціях, то ми повинні особливу увагу звернути на те, наскільки те, що відбувається, співвідноситься з індивідуальною системою цінностей, яка використовується як зразок при їх оцінюванні, вважаючи цілком можливим існування деякого зразка як ідеалу.

Такі міркування вказують на можливість зіставлення понять сенс і ідеал як основу для деталізованого порівняння, вважаючи цілком резонним екстраполяцію характеристик ідеалу на надання явищу, що оцінюється, ознак ступеня наближення об'єкта оцінювання до ідеалу.

Цілком резонно також вважати, що знаючи рідкість присутності характеристик ідеалу в кожному конкретному об'єкті за їхньої природної бажаності у житті. ми тим не менш надаємо досить великого значення їхнім проявам у тому, що становить сферу нашої життєдіяльності, до якої ми також схильні підходити з позицій пошуку в ній ознак ідеальності, за деяких обставин навіть прикрашати дійсність, щоб надати їй смислової виразності хоча б у власному самосприйнятті.

У руслі даних міркувань ми маємо повне право, зіставивши поняття сенсу та ідеалу, дійти висновку про те, що сенс як такий є проєкцією ідеалу як уявлення про належне на ті сфери індивідуального буття, які визначають суб'єктну сутність індивіда.

Оскільки випадки повного збігу бажаного і дійсного практично неможливі, індивід звертається до відповідних коригувальних, дій, які є по суті вирішенням діалектичних протиріч, відповідно до власного уявлення про процесуальні особливості владнальної поведінки.

Після досить розлогих міркувань про те, що відбувається щоразу, коли індивід виходить за межі звичного здійснення своїх життєдіяльних функцій, що здійснюються, як правило, відповідно до індивідуальних смислів, та пообіцявши надати опис будови сенсу на основі бачення в ньому ознаки суб'єктної функціональності, яка проявляє себе, як правило, у формі суб'єкт-об'єктних відносин владнальної поведінки, доходимо висновку про те, що сенс як такий, незалежно від цього, якої сфері індивідуального існування він належить, містить ознаки, що відтворюють ідеальну модель інтерактивних взаємовідносин, особистісних форм поведінки на основі моделювання ситуації, апробування мети дією з опорою на імпліцитний вербально-прагматичний контекст інтерактивної поведінки, тобто мова в даному випадку йде про явище, що за сво-

єю визначальною схемою підпадає під визначення поняття ідеал, зрозумілого, як «вищий ступінь етичного уявлення про благо і належність» [6].

Якщо спростити наведене судження, то можемо сказати, що сенс як такий містить у собі добре відтреновані дії, виконувані саме у тих аспектах, що становить смислову основу життєдіяльності індивіда у цілому.

Слідуючи уявленню про те, що відбувається в кожному окремому випадку соціальних процесів, де індивід, ґрунтуючись на своїй функції, конкретизує свою особисту смислову систему, ми приходимо до можливості висновку про носія цієї системи як особистості певного типу, відтворюваної у вигляді стійких поведінкових стильових патернів, що ґрунтуються на певному ставленні до себе та оточення при використанні індивідуально впродованих способів психологічного захисту, виявляючи при цьому досить високий рівень впевненості у собі.

На підставі наведених міркувань ми можемо змодельовувати інтерактивну присутність індивіда в обставинах своєї життєдіяльності як діалектичний дотик суб'єкта та об'єкта у вигляді вирішення перманентних діалектичних протиріч, перебіг яких відображає мінливі особливості самоставлення на тлі змінюваних об'єктивних обставин, супроводжуваних не лише відновленням «пошкодженої» самооцінки, але й пошуком виходу із ситуації, що є причиною її порушення.

Висновки. На основі викладеного приходимо до того, що життєдіяльність індивіда практично у всіх життєвих обставинах ґрунтується на відстоюванні права бути самим собою, орієнтуючись при цьому на власні думки про належне стосовно якості власного буття і свого місця в ньому, як носія певної сукупності ролей з установкою на наголошення рівня своєї суб'єктної та особистісної значущості.

Схилиючись до думки про життєдіяльність індивіда як перманентну конкретизацію відносин суб'єкта та об'єкта в різних обставинах особистого та соціального буття, ми маємо підкреслити присутність у перебігу як яскраво окреслених владнаних ознак, так і ознак, зовні непомітних, що характеризуються лише як тенденція до владнання, які проте присутні і надають індивіду відповідне функціональне нюансування.

Ґрунтуючись на уявленні про суб'єкт-об'єктні відносини як системоутворювальну основу життєдіяльності в цілому, і розглядаючи такі відношення як активність, пов'язану з вирішенням діалектичних протиріч, які при посиленні навантаження на них призводять до певних функціональних змін у суб'єкті, що відтворює відповідні ним характеристики об'єкта, ми отримуємо можливість, звернувшись до ідеї владнаної поведінки у плані ступеня виразності конкретних стилів владнання, охарактеризувати сам процес набуття конкретним індивідом досвіду з огляду на те, як індивід наголошує на особливості своєї особистісної суб'єктності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белова Н.В., Попович О.В. Життя як спосіб буття людини та універсальний тип діяльності. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія*. 2018, вип. 16. С. 7–18.
2. Буття. *Велика українська енциклопедія*. URL: <http://vue.gov.ua/Буття>
3. Велитченко Л.К. Особистість як суб'єктна конкретика ідеї буття та долі: монографія. Одеса : Букаєв Вадим Вікторович, 2024. 250 с.
4. Габаковська Х., Гарасимів Т. Проблема буття людини: цивілізаційно-правовий підхід. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки*. 2017. № 861. С. 88–96.
5. Ганаба С.О. Сенс життя як екзистенційна цінність у поглядах Віктора Франкла. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2022. С. 3–8.
6. Ідеал (філософія). URL: [https://uk.wikipedia.org/Ідеал_\(філософія\)](https://uk.wikipedia.org/Ідеал_(філософія)).
7. Карачинський О. Сенс як інтегративна основа особистості у теоріях особистості і логотерапії Віктора Франкла. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України Серія: психологічні науки*. 2016. № 3 (5). С. 87–97.
8. Легун О.М. Поняття сенсу життя у сучасній вітчизняній психології. *Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології*. 2012. Вип. 17. С. 214–224 с.
9. Ма Фу. Копінг-поведінка як процес набуття особистісного досвіду у соціальних взаємовідносинах: дис. ... д-ра філософії: 053 Психологія / Ун-т Ушинського, Одеса, 2021. 287 с.
10. Мельничук І. Я., Мельничук С. К. Особливості сприймання сенсу життя на різних етапах онтогенезу. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 2021, вип.192, с. 111–116.
11. Пінська О.Л. Психологічні аспекти самореалізації особистості. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2022. № 2(24). С. 107–113.
12. Ронжес О., Хмельова, Н. Сенс життя і щастя в логотерапії: Виклики соціальної та політичної імплементації. *Проблеми політичної психології*, 2025 17(31). URL: <https://politpsy.org/view>
13. Самчук Р. Особистісне буття в умовах перманентних криз. *Людина і культура*. 2019. С. 53–66.
14. Сердюк Л.З., Шамич О.М. Психологічні основи самореалізації особистості. *Актуальні проблеми психології*. Том V. Вип. 16. С. 150–157. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn>
15. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2023: Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член-кор. НАН України, д. філос. Н. Є. Головахи, д. соц. Н. С. Макеєва. Київ : Інститут соціології НАН України, 2023. 343 с.
16. Чуйко Г. В. Сенс життя у контексті відчуття задоволеності життям. *Психологічний часопис*. 2018. № 1. С. 46–60.